

27 augustus 2023

HAGAR

Genesis 16

Hagar lijkt in de Abrahamsgeschiedenis als een soort tegenhanger, een schaduwpersonage te fungeren. Sarai is oud, Hagar waarschijnlijk een heel stuk jonger. Sarai had met haar man een heel bedrijf, Hagar was slechts een slavin. Sarai – en daar gaat het in het hoofdstuk dat wij hebben gelezen vooral om – kon met Abraham geen kinderen krijgen, Hagar wel. Hagar is een schaduwpersonage, in heel veel opzichten een tegenpersoon.

Zo wordt ook later in de Bijbel over Hagar verteld. Paulus gebruikt dit onderscheid tussen Sarai en tegenbeeld Hagar in zijn brief aan de Galatiërs om duidelijk te maken dat de christenen in Galatië echt kinderen van de belofte zijn en niet slaven. 'Wij zijn niet uit Hagar, maar uit Sarai, wees dan ook geen slaaf, maar leef uit de christelijke vrijheid!', zo is de boodschap van de Galatenbrief.

Maar hier in Genesis 16 wordt meer over Hagar verteld dan alleen dat zij een tegenpersoon, een schaduwpersonage is. Hier horen wij heel andere dingen over haar: zij zal de moeder worden van Abrahams eerstgeboren zoon! God zoekt haar persoonlijk op. God geeft haar als aanstaande moeder een belofte, zo mooi..., alsof wij al bij de jonge Maria in het Nieuwe Testament zijn aangekomen. En Hagar zorgt er tenslotte ook nog eens voor dat Abraham uiteindelijk *wel* doet wat God heeft opgedragen. Nou, alle reden om dus ook eens naar die andere kant van het levensverhaal van Hagar te kijken. Dat gaan wij nu in deze preek doen, om te zien wat wij uit deze geschiedenis kunnen leren over God en over onszelf.

Hoofdstuk 16 zet wel in met die tegenstelling tussen Sarai en Hagar, waar ik het zojuist over had. Sarai had Abraham geen kinderen geschonken, zo begint Genesis 16. En daarom besluit Sarai dat Abraham haar slavin tot vrouw moet nemen. Want – zo horen wij haar in vers 2 zeggen – misschien kan ik uit haar nageslacht krijgen. De oude Statenvertaling vertaalt nog meer letterlijk: 'misschien kan ik uit haar gebouwd worden.' Dat klinkt voor ons misschien heel gek. Maar zo werd er in die tijd naar het opbouwen van een gezin gekeken. Het was zo bijzonder belangrijk dat de lijn der geslachten door zou gaan! Kinderen waren je hoop, je zekerheid, je toekomst, je eer. En aangezien de slaven – het personeel – min of meer tot je eigen bezittingen behoorde, werd een kind dat werd verwerkt bij een slavin ook als je eigen kind gerekend. Ook bij de andere volken in die tijd was dat gebruikelijk. We hebben er zelfs uit die tijd bepaalde wetten over gevonden.

Nu moeten wij niet naar die tijd terug willen – dat zal duidelijk zijn – maar we moeten wel proberen om het vanuit die tijd te begrijpen. Ik vertelde: nageslacht was in die tijd zo belangrijk voor je toekomst. En ook het

hebben van slaven, dat was iets anders dan hoe wij als westerse mensen in de afgelopen eeuwen slavernij hebben bedreven. Slaven toen hadden het soms ook beter dan de slaven die Nederland heeft gemaakt. Hagar was waarschijnlijk zo iets als de persoonlijke verzorgster van Sarai, haar rechterhand. En aangezien het ontvangen van kinderen in die tijd zo bijzonder belangrijk was, was voor slavin Hagar het ontvangen van een kind met Abraham mogelijk juist iets moois. Dat kan je je anno nu niet voorstellen. Mijn eerste reactie was: Hagar wordt hier gewoon gebruikt, zij is een soort 'plaatsvervangende baarmoeder' – maar... Hagar kreeg hiermee ook status en daarmee meer zekerheden. Zij is van slavin tot een partner geworden, ook al was het dan een bijvrouw.

Nou, die status is voor haar dan ook gelijk de grote verleiding geweest: zij kreeg meer *aanzien* - want: aanstaande moeder! - en daardoor ging zij op Sarai *neerzien*. De rollen werden omgedraaid in de tent van Abraham. De onvruchtbare Sarai werd vernederd door Hagar, het slavinetje dat de heer des huizes kon geven wat Sarai niet kon. Wat Sarai als aanvankelijk een goede oplossing zag, kreeg voor haar een bijzondere pijnlijke uitwerking. Ze werd niet uit het nageslacht van haar slavin 'gebouwd', haar identiteit werd juist compleet afgebroken... En dat kon Sarai niet verteren. Ze gaat naar Abraham: 'doe er wat mee! Jij bent de heer des huizes!' Sarai betreft God er zelfs bij: 'laat de HEERE tussen jou en mij oordelen!' Het conflict met Hagar bracht ook spanning in de relatie tussen Abraham en Sarai.

En Abraham, wat doet hij? Hij staat Sarai toe om met Hagar te doen wat haar goed lijkt te doen. Ik weet het niet hoor, maar ik vind dat echt zo'n mannenreactie: geen zin hebben in allerlei gedoe, geen zin om je daarin te verdiepen, 'doe maar wat jij denkt wat goed is' ... Wat zou dat voor Hagar gaan betekenen? Want die gevoelens van vernedering slaan bij Sarai om in haat en zij doet precies hetzelfde als wat Hagar bij haar deed: haar vernederen. Maar dan op zo'n manier, dat Hagar vlucht. Zou het er zo heftig aan toe zijn gegaan in Sarai's vernederen van Hagar? Of zou Hagar zo van haar zojuist verworven eigenwaarde zijn opgeleefd, dat zij nu voor zichzelf kiest en geen zin heeft om weer haar nederige plaats in te moeten nemen?

Over alle drie - Hagar, Sarai en Abraham - is wel iets te zeggen... Want Sarai had natuurlijk moeten wachten op de belofte van God dat zij een kind zou krijgen... Maar als je nu zo oud bent geworden en je woont al tien jaar lang in het beloofde land... en maar wachten... en weer een jaar ouder zijn geworden...? En Hagar: die verleiding om Sarai even wat op haar plaats te zetten, nu zijzelf zwanger was, tja, een jarenlang slavenbestaan verwerk je niet zomaar even, die frustratie moet eruit! En ik vind het niet gek dat zij vlucht hoor! Wat een hel zal het voor haar geweest zijn in die tent van haar meesteres. En Abraham, nou, daar kan ik eigenlijk nog het minst begrip voor opbrengen, want God had hem zo vaak beloofd dat hij een kind zou krijgen (in het vorige hoofdstuk nog) en Sarai komt nu met een praktisch

voorstel tot gezinsplanning en Abraham lijkt zonder gebed of tegenwoord op het voorstel van Sarai in te gaan om via een eigen gekozen weg tot nog een kind te krijgen. En dat hij Hagar zo aan Sarai's woede overgeeft..., is dat niet gewoon weggijken?

Je kunt er dus alles van vinden en ook alles weer van een andere kant bekijken. Ik ben er daarom wat voorzichtig in om uit deze geschiedenis allerlei praktische en morele lessen te willen halen. Maar wat volgens mij in lijn met het geheel van de Abrahams-geschiedenis hier wel heel duidelijk naar voren komt, is dit: *als je niet in volledig vertrouwen op God leeft, dan kan daar een hoop narigheid van komen*. Want dat is volgens mij de angel van het probleem, waar het in het paradijs bij de eerste mensen al mee begon: waar is hier dat vertrouwen van Abraham en Sarai op God? Hadden zij toch, ondanks alles, maar volgehouden, hoe moeilijk het ook was..! Maar nu was het geen vertrouwen, maar het kiezen voor een eigen route... en vervolgens zet dat alles onder spanning en gaat er zoveel op deze zelf in gezette weg kapot.

Dat is voor mij weer even een alert, een waarschuwing: *als je je afhankelijkheid vergeet en je in vertrouwen op jezelf op weg gaat..., als die verbinding met God niet helemaal in orde is..., dan kan het in de verbinding met de ander en met de rest van de werkelijkheid ook heel snel mis gaan...* Dan komt er een hoop narigheid van. Van de ene narigheid komt de ander: Sarai kiest een alternatieve route, tegen Gods plannen in. Maar in plaats van er sterker uit te komen, wordt ze juist afgebroken door de opmerkingen van haar slavinetje. En ook bij Hagar gaat het fout: zij wordt van slachtoffer dader. Hoe vaak zie je dat ook nu niet in onze samenleving! Hagar was een underdog en nu maakt ze Sarai tot een underdog. Wat maakt die blik in haar ogen veel stuk bij Sarai. Maar Hagar kan het, na haar slavinnenbestaan, niet laten... Allemaal machtsstreven en geldingsdrang in de tent van Abraham! En een kettingreactie. Want vervolgens laat Sarai zich weer leiden door haar hevige jaloezie en gaat ze met toestemming van Abraham helemaal los op Hagar. En Hagar houdt de eer aan haarzelf en vertrekt. En Abraham... eenmaal deze weg ingeslagen komen wij hem tegen als een besluiteloze kerel, 'het is nu eenmaal zo', 'doe maar wat je goed lijkt om te doen, Sarai'. *Als het met je vertrouwen op God en de verbinding met God niet helemaal in orde is, dan komt er ruimte voor allerlei ruis: voor onbedachtzaamheid, voor onderhuidse gevoelens, onzuivere verlangens, oppervlakkigheid, acties en reacties, vastlopende processen, noem maar op... met alle gevolgen van dien. Als ik mijn afhankelijkheid vergeet, als mijn vertrouwen wat op de achtergrond raakt en ik teveel op mijzelf ga vertrouwen..., nu je ziet wat er van komt. De hele wereld van nu zien wij in miniatuurvorm in die tent van Abraham weerspiegelt.*

Nogmaals: voor de acties van alle drie in deze geschiedenis is iets te zeggen, zowel van Sarai, als van Hagar als van Abraham. Vanuit menselijk perspectief allemaal begrijpelijk, goed misschien zelfs. *Maar in het licht van Gods beloften kijk je soms heel anders naar situaties, naar familieverhoudingen, naar een ander... en naar je eigen levensweg.*

En waar is God in het hele verhaal? Nu, dat is vervolgens zo prachtig: God breekt Zelf in, in deze dramatische situatie! Zo kennen wij God uit de Bijbel. Zo kennen wij God in Christus. God breekt in, Hij verschijnt Zelf, wanneer het bij ons compleet is vast gelopen. Hagar loopt na alles wat er is gebeurd, moederziel alleen in de woestijn, een zwangere vrouw alleen in de woestijn..., maar opeens hoort zij haar naam: 'Hagar!' Hooft u het ook? Dit is de eerste keer dat haar naam door iemand wordt genoemd! Sarai en Abraham hadden het steeds over 'de slavin'. Hagar lijkt voor hen te zijn wat zij deed: knecht zijn, slaaf zijn. Maar voor God zijn wij niet wat wij doen, of hebben misdaan. God kijkt met heel andere ogen en ziet in al Zijn geduld en genade een persoon: Hagar. Dat moet toch een bijzonder moment zijn geweest voor Hagar: in alles wat zij heeft moeten ondergaan en wat zij zelf heeft gedaan..., maar ook in al haar kwetsbaarheid van het moment, terwijl zij anoniem van het toneel dreigt te verdwijnen..., blijkt zij opeens te zijn gevonden en gekend. Hagar! Niet slavin. Niet: vrouw met een trauma. Ook niet: trots meisje met je groeiende buik. Nee, haar naam. God kent ons dieper dan wij onszelf kennen. Uw en mijn onze identiteit, ons ware-ik is dat wij door Hem gekend zijn.

Maar wat een opdracht krijgt zij dan van God, vindt u dat ook niet onbegrijpelijk? 'Ga terug naar je meesteres!' Hagar wordt weer teruggestuurd... Dat was volgens mij wel het laatste wat ze had willen horen... Hoe zit dat? God heeft toch onze vrijheid op het oog? God wil toch niet dat wij onderdrukt en vernederd worden? Was dat de reden dat de Engel van de HEERE was gekomen? Ga terug?! ... Nou, dat was niet de enige reden, want Hagar krijgt ook een prachtige belofte mee. De belofte van een zoon. En die zoon zal een krachtig persoon zijn. Een krachtig persoon, met een prachtige naam: Ismaël, dat is: God hoort. Want God – zo zegt de Engel van de HEERE - heeft de verdrukking van Hagar gehoord.

Maar toch nog even over dat teruggestuurd worden van Hagar... Weet u, God heeft wel ons geluk op het oog en onze vrijheid, maar leven in Gods dienst is soms verre van vrij. In Gods Koninkrijk gaat het om meer dan allemaal losse individuen die ieder een eigen persoonlijk geluk mogen beleven. Hier op aarde is het dan ook vaak kruis dragen, verdragen, je verantwoordelijkheid nemen, vol proberen te houden in de situatie waarin je je bevindt. Maar wel met een belofte in je hart. Een belofte die niemand van je af kan nemen. Ik denk dat Hagar daardoor misschien ook wel op een andere manier in haar oude situatie terugkwam. Dat zij het misschien wel – ik hoop het - zelfs iets beter kon verdragen. Omdat zij vanaf nu een beloofdrager was. Christenen zijn ook beloofdragers. De toekomst kan ons niet afgepakt worden. Onze schat in de hemel wordt veilig bewaard.

Maar nog even over dat teruggestuurd worden...: heeft het hier niet alle schijn van dat God de slavernij dus gewoon goedkeurt? Of dat Hij Zich er in ieder geval niet druk over maakt?

Ik denk dat het anders is. De Hagar die Abraham en Sarai weer terug ontvangen, is maatschappelijk gezien nog steeds een slaaf. Maar ze is zoveel meer. Beloofdrager. Gekend en gezien door God. God gooit

hiermee de structuren en maatschappelijke systemen niet om, maar holt ze van binnenuit.

Gods Koninkrijk komt niet met geweld, maar maakt alles *van binnenuit* nieuw. Je ziet diezelfde lijn ook in het Nieuwe Testament doorgetrokken worden. Ook daar geen afschaffing van slavernij. Nee, Paulus stuurde zelf ook eens een slaaf terug, de slaaf Onesimus, die bij Paulus zijn toevlucht zocht en waarschijnlijk ook tot geloof was gekomen. Je kunt erover lezen in de brief aan Filemon. Deze slaaf moest van Paulus ook terug naar zijn heer, naar Filemon. Maar Paulus geeft die slaaf Onesimus een begeleidende brief mee. En in die brief vertelt Paulus hoeveel deze Onesimus waard is voor hem en hoe hij dienstbaar is aan Gods Koninkrijk. In Gods Koninkrijk worden alle structuren niet omgegooid, maar tellen al die onderscheidingen als slaaf en heer, man en vrouw, heiden en jood gewoon niet. Ze hoeven niet omver gegooid, verworpen te worden, bestreden te worden, want: iets wat niet meer telt, daar hoeft je toch geen aandacht aan te geven? Een slaaf hoeft toch niet zo nodig een heer te worden als hij zo rijk is dat hij van Christus mag zijn? En een heiden hoefde toch geen jood te worden, als hij ook zonder joodse wortels tot Gods volk mag behoren? Dat wij in Christus zijn... en dat wij in Christus één zijn met elkaar... dat telt! En dan vallen als vanzelf alle muren en alle voetstukken, en al dat hoog-laag-denken wel weg... Het belangrijkste was niet dat Hagar slavine af zal zijn. Het belangrijkste was dat zij Abraham zijn eerstgeboren zoon mocht schenken, vanuit de belofte die zij van God had gekregen.

Hagar moest dus terug. Niet omdat God alles weer wilde terugdraaien. Nee, God wilde juist met Abraham en Sarai en ook met Hagar verder. God zal Zijn plan voltooien, ook al hadden Abraham en Sarai samen met Hagar nu zo'n vreemde bocht gemaakt. En wat mooi: uitgerkend de gevluichte Hagar komt nu deze Abraham en Sarai vertellen: God hoort! De Levende heeft mij gezien. Wat een prachtige belijdenis doet zij. Een Egyptisch slavinetje, die straks de eerstgeboren zoon van Abraham ter wereld mag brengen.

Ik kan wel begrijpen dat die Hagar heel veel vrouwen heeft geïnspireerd. Want wat zijn er veel vrouwen in alle tijden onderdrukt. Misbruikt. Fysiek of geestelijk geweld aangedaan. Wat een onderdrukkende structuren zijn er geweest en vandaag de dag nog steeds. Onderdrukking, neerbuigende woorden, onaangepast gedrag jegens vrouwen..., maar ook jegens volken, ten aanzien van mensen met een andere huidskleur of uiterlijk, mensen met een ander IQ, homo's, mensen die om welke reden dan ook als anders worden gezien en waarop werd neergekeken. En ondanks alle vooruitgang lijkt dit maar door te gaan en door te gaan, wordt er neerbuigend over meisjes gesproken op studentenverenigingen en komt als binnenkort de pepernoten weer in de winkel liggen de discussie waarschijnlijk weer op op welke kleur de pietten moeten hebben. Wij blijven maar doorgaan met onderdrukking, machtsstrijd, in hokjes en vakjes plaatsen, jezelf boven een ander plaatsen... Wat is Hagar dan een bemoedigend voorbeeld. In haar situatie is zij gekend. Heeft God juist haar opgezocht. En krijgt zij als eerste vrouw in de Bijbel te horen dat zij een zoon krijgt en welke naam deze zoon mag hebben. Van meesteres Sarai horen wij niets meer in deze geschiedenis. Zij

verdwijnt nu van het toneel. De geschiedenis eindigt met de naamgeving van Hagars kind door Abraham. Abraham heeft hem daarmee erkend. En impliciet daarmee ook Hagar de erkenning gegeven. God had haar werkelijk gezien.

Hager en zoon Ismael... en straks zullen wij horen over Sarai en zoon Izak... Twee vrouwen, twee kinderen, twee volken die niet met elkaar door één deur kunnen. Wat bijzonder ingrijpend dat deze twee vandaag de dag nog steeds met elkaar in strijd zijn. Het volk van Abraham en Izak... en de Ismaëlieten, de Arabieren. Of naar godsdienst ingedeeld: de joden en de moslims. (Voor moslims is Hagar heel belangrijk in hun geloof.) Maar wat kan ik vanuit deze geschiedenis over dat volk dat uit Hagar is voortgekomen zeggen? Ik vind dat lastig, vooral ook omdat de joden en zoveel christenen in de wereld met geweld van de Ismaëlieten, de moslims te maken hebben. Natuurlijk zijn de christenen ook geen lieverdjes geweest in de kerkgeschiedenis, maar toch... Maar wat mij wel in deze geschiedenis raakt: Ismaël is een kind van Abraham. En nog belangrijker, wat wij hebben gelezen: Ismael een kind van Gods belofte. Hij is door God genoemd en aan Hagar en Abraham gegeven. Zou het mij helpen om zo naar moslims, naar het volk van Ismaël te kijken, als kinderen van Gods belofte? Zou mij dat misschien helpen om al mijn vooroordelen richting moslims wat te parkeren? En om misschien wat meer voor hen te bidden dat ook zij de vrijheid van Christus mogen leren kennen?

En deze Hagar helpt mij ook nog op een andere manier. Deze Egyptische slavine werd jarenlang onderdrukt. Zij is gevluicht naar de woestijn. En in de woestijn ontmoet zij God. Herkent u deze geschiedenis? Het is de geschiedenis van Israël. Er worden in het Hebreeuws zelfs dezelfde woorden gebruikt. Wat Hagar overkwam, zal straks het volk Israël overkomen: onderdrukking, maar dan precies andersom – nu een Egyptische slaaf die in Kanaän wordt onderdrukt, straks het volk Israël uit Kanaän dat in Egypte wordt onderdrukt. Onderdrukking dus, vervolgens de vlucht naar de woestijn en daar de ontmoeting met God in de woestijn. Wat Israël straks zal overkomen, heeft Hagar al doorleefd. Het gaat blijkbaar niet alleen om Israël. God heeft echt alle volken op het oog. De Ismaëlieten. De Hagars van alle eeuwen en alle plaatsen. Hier, als de belofte aan Abraham en Sarai nog moet uitkomen, zien wij al hoe mensen uit andere volken en landen mogen delen in Gods zorg en met God op weg mogen gaan.

Hagar. Een tegenpersoon, een schaduwpersonage. Maar wat een mooie dingen mochten wij in haar zien. Zij is een vrouw die is getekend door de structuren waarin zij leefde, de onderdrukking, de strijd om erkenning, het op de vlucht zijn. Zo is het leven nu eenmaal geworden, doordat wij mensen het volledige vertrouwen op God niet konden opbrengen. Maar Hagar is gekend. Zij mag ook delen in Gods plan met deze wereld. Zij draagt de wereld in zich. Een wereld waar God naar omziet.